

Literární druhy a žánry

Literární druhy

Lyrika – vznikla z řeckého „lyrika melé“ – lyrou doprovázené verše, - typická pro poezii, - vyjadřuje dojmy, city, (příroda i člověk) - snaží se zachytit skutečnost v jedinečném okamžiku, - tato díla mohou obsahovat epické prvky – náznak děje, postavy.

Epika – z řeckého „epikos“ – výpravný, dějový, - vychází z děje, - vypráví příběh s postavami, prostředím
- KOMPOZICE: expozice (výklad), kolize (srážka, v ní dochází k zápletky = zauzlení děje), krize (rozhodná chvíle, vrchol dějového napětí), peripetie (dějový obrat, rozhodující změna v ději), rozuzlení (vyřešení konfliktu)

- DVĚ PÁSMY PROMLUV: PÁSMO VYPRÁVĚČE – monologická promluva, obvykle ve 3. osobě (er-forma), někdy v osobě první (ich-forma) PÁSMO POSTAV – promluvy, které v textu činí postavy, podle počtu postav: monolog, dialogy – většinou je psána v próze.

Drama – z řeckého „dráma“ – čin, skutek, = divadelní hra - založeno na ději – odvíjí se prostřednictvím přímé řeči – **dialog i monolog**, - dramatická díla předpokládají uvedení na scéně, - někdy je děj zářmován prologem a epilogem – **prolog** naznačuje děj, **epilog** vyjadřuje jeho smysl, - dlouho byla dramata pouze ve verších.

Literární druhy se nemění, měnit se mohou literární žánry. Stejná látka může být vyjádřena různým literárním druhem.

Druhé formy

Lyrika: přírodní, milostná, duchovní

Epika:

- **velká** – román, epos
- **střední** – pohádka, pověst, povídka, novela, legenda, někdy bajka
- **malá** – bajka, anekdota

Drama: historické, absurdní

Literární žánry

Epické

Anekdoty – původně se tradovaly ústně, - miniaturní humorné příběhy s výraznou pointou, - často k zesměšnění určitého jevu – znaky určitého národa, povolání, lidského chování,... **Historka** – krátké vyprávění formálně i obsahově jednoduché zakončené pointou, - stávají se součástí rozsáhlejších děl – Kosmova kronika česká, Švejk. **Bajka** – alegorický příběh psaný veršem i prózou. Na jeho konci je nějaké mravoučné poučení. Hlavní postavy jsou zvířata s lidskými vlastnostmi. - vznikla už ve starověku, byla rozšířena v orientu, - zakladatelem evropské je Ezop, - autoři – Jean de La Fontain, Ivan Andrejevič Krylov, Karel Čapek... **Báje (mýty)** – příběh o tom, jak si lidé vykládali svět - báje o původu člověka, - fantastická vyprávění - např. E. Petiška – Staré řecké báje a pověsti. **Legenda** – veršované nebo prozaické vyprávění o životě svatých, - křesťanství, objevují se zázraky, svatý umírá často mučednickou smrtí - například „Život Konstantina a Metoděje“, Legenda o sv. Kateřině **Pověst** – příběh odehrávající se v minulosti, původ v lidové slovesnosti - pravdivé jádro - váže se k určitému místu, hradu, klášteru, skutečné události, historii,... – jednoduchý děj, - Jiráskovy „Staré pověsti české“. **Pohádka** – žánr ústní lidové slovesnosti, - netýká se historické události, - má šťastný konec, vymyšlený děj – nadpřirozené bytosti, - „Bylo nebylo“, „zazvonil zvonec...“ - mluvící zvířata, - dobro vítězí nad zlem, - pohádky: lidové – vznikly mezi lidem, zapsali – K. J. Erben, B. Němcová, umělé – pohádky Hanse Christiana Andersena, Oskara Wilda, Karla Čapka, Jana Wericha... **Povídka** – kratší vyprávění s malým počtem postav, - poměrně jednoduchý děj, - vznikla na počátku 19. století v romantismu, - dobrodružná, historická, psychologická, humorná, s idylickým pohledem na svět – humoreska - Jan Neruda – Povídky malostranské, K. Čapek – povídky z jedné a druhé kapsy **Novela** – z italského „novella“ – povídka, - středně rozsáhlá próza se zajímavým zakončením - blíží se povídce, sleduje jednu časově omezenou linii, vyžaduje pointu, - vznikla v renesanci – Boccaccio - Dekameron **Romaneto** – žánrová forma novely, - nadpřirozené motivy, v závěru jsou logicky vysvětlené, - prvky detektivky, humoru a science-fiction, - autor Jakub Arbes **Epos** – rozsáhlé veršované vyprávění, zaznamenané mýty, popřípadě významné události v životě určitého národa, činy mimořádných osobností, - spousta postav, děj je spleť, rozvíjí se zvolna, bývá doplněn rozsáhlými popisy, - „Epos o Gilgamešovi“, Homérové eposy Íllias a Odysseia **Román** – z francouzského „la conte roman“ - mnoho postav, spleť osudů na nejrůznějších prostředích v delším čase, - má velkou tematickou šíři, má různé umělecké prostředky, - historický, psychologický - vznikají románové kroniky – „Sága rodu Forsytů“ – John Galworthy, - román-řeka – Romain Rolland: „Jan Kryštof“

Žánry lyricko-epické

Balada – chmurný děj, tragické vyústění - člověk často zápasí s nadpřirozenými silami - děj – dramatický s rychlým spádem, - často se tu objevuje kontrast, - původně lidová taneční báseň s milostnou tematikou, - sociální balady – J. Wolker, umělé – např. Erben - Kytice - významný žánr lidové slovesnosti **Romance** – vznikla ve Španělsku jako zvláštní forma písně - kratší báseň většinou milostná, - opěvuje lásku a hrdinské činy - oproti baladě je její nálada radostná, vyústění optimistické - Jan Neruda – sbírka „Balady a romance“

Básnická povídka – vznikla v romantismu, - rozsáhlá lyricko-epická báseň, - děj je mnohdy jen naznačen a podřizuje se autorovým citům, - Georg Gordon Byron – byronská povídka – ovlivnil Karla Hynka Máchu a Lermontova, - v Rusku název „poema“

Žánry lyrické

Píseň – texty určené ke zpívání, texty s nápěvem, - stojí na pomezí umění slovesného a hudebního, - žánr lidové slovesnosti, - písně – milostní, pracovní, vojenské, pohřební, ukolébavky, kabaretní, chansony. **Sonet** = znělka, - malá skladba s pravidelným počtem veršů – 14. Dvě strofy čtyřveršové, dvě tříveršové – téma: láska k ženě – F. Petrarca – Sonety Laure **Elegie** = žalozpěv – pojem vznikl ve starém Řecku, začal označovat tesknou píseň, často smutek ze ztráty blízké osoby, vlasti či ideálu, - Ovidius – marně toužil po návratu z vyhnanství, - Karel Havlíček Borovský „Tyrolské elegie“. **Hymnus** – z řeckého „hymnos“ – chvalozpěv, - původně kultovní píseň oslavující bohy Apollóna, Dionýsa, později i hrdiny a jejich činy. **Óda** – z řeckého „ódé“ – píseň, - oslavný ráz - původně jakákoli píseň zpívaná za doprovodu hudby, později báseň oslavující něco velkého a vznešeného – vlast, přírodu, lásku... **Žalmy** – prosebné, děkovné a oslavné básně, - nejznámější židovské – Kniha žalmů. **Epigram** – nápis na hrobě, pomníku, chrámu, později satirický – protestuje proti negativním vlivům společnosti. - K. H. Borovský **Epitaf** – nápis na hrob, sděluje důležitou informaci o životě zemřelého, J. Wolker,... **Pásmo** – delší báseň sestavená jako volný sled pocitů, dojmů, myšlenek a představ. Chce zobrazit skutečnost z více úhlů pohledu.

Žánry dramatické

Počátky divadla spadají do starověkého Řecka, zde vzniká tragédie a komedie. Už od dob Aristotela byla tragédie spojována s vyšším stylem, komedie zachycovala špatné lidské vlastnosti a lidi níže společensky postavené. **Tragédie** – hra s chmurným dějem a tragickým koncem. **Komedie** – zachycuje skutečnost z veselejší stránky, končí optimisticky. **Činohra** – vznikla v 18. století. Jsou v ní prvky tragédie i komedie. Zakončení není zcela tragické, nejběžnější dramatický žánr. **Veselohra** – komediálně laděná činoherní text. **Melodram** – Hudbou doprovázený přednes básnického textu. **Tragikomedie** – tragika i veselejší stránka. **Absurdní drama** **Aktovka** – hra s jedním jednáním. **Monodrama** – divadelní výstup jednoho herce.